

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ – СУБ'ЄКТ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА БАТЬКІВСТВА В СУСПІЛЬСТВІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

STUDENT YOUTH IS A SUBJECT OF RESPONSIBLE PARTNERSHIP AND PARENTHOOD IN A GENDER EQUALITY SOCIETY

У статті формування у молоді відповідального партнерства та батьківства визначено як цілеспрямовану системну діяльність, яка передбачає створення спеціальних умов, що сприяють засвоєнню молоддю ідеалів гендерної рівності та недискримінації, а також виробленню особистісної позиції щодо майбутнього сімейного життя і батьківства на засадах паритетності та врахування потреб усіх членів родини.

Із використанням комплексу теоретичних (аналізу наукової літератури) й емпіричних (методики О. Карабанової «Батьківський твір», анкети «Гендерні погляди», опитувальної методики М. Єрміхіної, Р. Овчарової «Свідоме батьківство»), методики Т. Лірі «Ідеальне батьківство» й анкети «Гендерні погляди») було здійснено оцінку рівня знань студентства щодо сутності сім'ї, соціальної ролі сім'янина, правил взаємодії з однолітками на засадах гендерної рівності та недискримінації, визначено рівень мотивації до створення сім'ї, прагнення підтримувати сімейні відносини та розвивати їх на засадах гендерної рівності. Проаналізовано реальні вчинки молодих людей, що співвідносяться з показниками когнітивної й емоційно-мотиваційної сфер особистості, гендерної обізнаності в контексті створення сім'ї, відтворення прогендерних стилів виховання.

Авторкою досліджено сучасний стан сформованості відповідального партнерства та батьківства у студентської молоді в педагогічному закладі вищої освіти, репрезентовано результати діагностичної роботи, що проводилася у 2018–2019 навчальному році у Харківському коледжі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Доведено необхідність вжиття невідкладних дій із вироблення у молоді уявлень про сімейне життя і батьківство, що відповідають реаліям сьогодення.

Обґрунтовано шляхи та заходи щодо формування у молоді відповідального партнерства та батьківства, зокрема: просвітницькі заходи з підвищення гендерної обізнаності; просвітницькі тренінги з підвищення рівня сімейної та батьківської культури; тренінгові заняття для подолання гендерних стереотипів; організація волонтерської активності з поширення гендерних ідей в освітньому середовищі й у суспільстві; створення у закладі освіти умов для поєднання освіти та батьківських обов'язків; збагачення змісту професійної освіти, поповнення бібліотечних фондів контентом із гендерного виховання, встановлення гендерної рівності та недискримінації у суспільстві.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна освіта, відповідальне батьківство, відповідальне партнерство, заклад вищої педагогічної освіти, студентська молодь, сімейне

життя, паритетний розподіл сімейних обов'язків, просвітницькі тренінги.

In the article formation of responsible partnership and parenthood in youth is defined as a purposeful systematic activity, which provides for creation of special conditions that promote the adoption of gender equality and non-discrimination ideals by the youth, as well as developing in the youth a personal position on the future of family life and parenthood on the basis of parity and taking into account the needs of all family members. The author investigates the current state of formation of responsible partnership and parenthood in student youth in higher education pedagogical institution, presents the results of diagnostic work conducted in the 2018–2019 academic year at the Kharkiv College of the Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council.

The set of methods was chosen as tools of the research: O. Karabanova's methodology of the "Parent's work" and the questionnaire "Gender views" to evaluate the level of students' knowledge regarding the essence of the family, the social role of the family man or woman, rules of interaction with peers on the basis of gender equality and non-discrimination, M. Ermikhina and R. Ovcharova's methodology "Conscious Parenthood" for assessing the desire to create family relationships and develop them on a gender basis, T. Leary's method "Ideal parenthood" and the questionnaire "Gender views" for the analysis of real actions, based on gender awareness in the context of a family formation, reproduction of gender parenting styles.

The results were found to be quite similar in the gender-disaggregated subgroups, although the boys' level of responsible partnership and parenthood was generally somewhat lower. A high level of responsible partnership and parenthood formation was demonstrated by 22.4% of girls and 19.8% of boys, average level – 33.6% of girls and 35.2% of boys, low level of conscious parenting was found in 44.0% of girls, 45.0% of the boys.

The necessity to take urgent actions to develop ideas about family life and parenthood in youth corresponding to the realities of the present by enriching the content of the education of student youth in higher education institutions with gender issues, involving young people as subjects of gender education in the community, volunteers able to disseminate gender ideas in society, creating conditions in higher education institutions for combining education and parenting responsibilities by youth, replenishing library holdings with contemporary gender education literature, popularization among the students of modern accessible editions, intended for a wide range of readers is proved.

Key words: gender equality, gender education, responsible parenthood, responsible partnership, higher education institution, student youth, family life, parity allocation of family responsibilities, educational training.

УДК 378.015.31:316.36:173.5(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-2.37>

Петриченко Л.О.,

докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти та
освітнього менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Актуальність вивчення проблеми відповідального партнерства та батьківства у сучасному суспільстві продиктована суперечністю між гостротою демографічних проблем, пов'язаних із падінням народжуваності, поширенням явища соціального сирітства, нестабільності інституту сім'ї, зростанням кількості випадків жорстокого поводження з дитиною та браком сучасних гендерно чутливих програм підготовки сім'ї, насамперед молоді до народження та виховання дитини тощо.

Соціалізація сучасної молоді відбувається на тлі становлення гендерної рівності в Україні, що відзначається ратифікацією міжнародних і затвердженням багатьох державних документів, покликаних забезпечити гендерну рівність і недискримінацію у суспільстві, розширення прав і можливостей жінок. Серед суттєвих кроків на цьому шляху – ухвалення Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), на виконання якого розробляються та реалізуються державні програми забезпечення гендерної рівності. Організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина визначає Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013 р.). Базові засади гендерної рівності, до яких в останні роки прагне цивілізоване суспільство, можуть дієво допомогти вирішенню проблем сучасної української сім'ї, оскільки вони включають в себе нові підходи та стратегії поведінки, здатні оновити погляди на виховання молодого покоління.

З огляду на це важливою проблемою сьогодення є формування у молоді, насамперед у майбутніх фахівців відповідального ставлення до батьківства, ґрунтованого на усвідомленні ідеї гендерної рівності та недискримінації, від рівня і якості якого залежить здатність молоді повною мірою виконувати батьківські обов'язки, сприяти здоровому розвитку нового покоління в сім'ї, де паритетно розподілено сімейні обов'язки, враховано потреби усіх членів сім'ї, створено умови для поєднання самореалізації у професійній сфері та розвитку батьківської компетентності, де стосунки будуються на засадах соціальної відповідальності та взаємопідтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема підготовки молодих людей до батьківства перебуває в полі зору науковців різних галузей і досліджується у різних площинах. Так, із позицій соціології феномен формування в молоді усвідомленого батьківства розглядають Н. Головатий, І. Дементьєва, І. Кон та ін. Психологію батьківства вивчають Т. Андрєєва, О. Бондарчук. В аспекті педагогічної науки питання формування педагогічної культури батьків досліджують Т. Алек-

сєнко, О. Безпалько, Т. Голованова, А. Капська, В. Кравець, Т. Кравченко, В. Кузь, Н. Островська та ін.; формування культури материнства та визначення готовності до цього – І. Братусь, В. Брутман, Н. Максимовська; феномен батьківства та виконання ролі батька вивчають Ю. Борисенко, Н. Гусак та ін.; формуванню усвідомленого батьківства молоді приділяється увага у дослідженнях Л. Буніної, Т. Веретенко, Р. Овчарової. Питанням формування відповідальної поведінки людини на різних вікових етапах її онтологічного розвитку займалися І. Аземша, І. Акімова, П. Алексєєв, В. Андрущенко, Е. Бекірова, І. Бех, С. Братусь, О. Василенко, М. Васильєва, І. Вітковська, Е. Волчек, Х. Гальчак, В. Гришук, А. Єрмоленко, А. Капто, А. Кравченко, М. Левківський, О. Линовицька, М. Лукашевич, О. Мамчур, І. Маяк, П. Мінкіна, Т. Парсонс, В. Петрицький, Н. Стаднік, В. Тернопільська, Т. Фасолько та ін.

Феномен формування усвідомленого партнерства та батьківства молоді в гендерному контексті є малодослідженим, окремі праці у цьому напрямі належать О. Бєлоліпцевій, Т. Говорун, Ю. Нечитайло, О. Стрельник, І. Трубавіній.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність проблеми дослідження та недостатня розробленість питання щодо формування усвідомленого батьківства студентської молоді за умов розбудови суспільства гендерної рівності зумовили вибір мети дослідження – проаналізувати проблему формування відповідального партнерства та батьківства молоді на засадах гендерної рівності, дослідити сучасний стан сформованості відповідального партнерства та батьківства у студентської молоді в Харківському коледжі.

Мета статті – розглянути студентську молодь як суб'єкт відповідального партнерства та батьківства у суспільстві гендерної рівності, окреслити шляхи формування у молоді відповідального партнерства та батьківства.

На різних етапах наукового пошуку з метою вирішення завдань дослідження було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: теоретичних – аналітичного з метою вивчення теоретичних аспектів проблеми; емпіричних – методики О. Карабанової «Батьківський твір» та анкети «Гендерні погляди» для оцінки рівня знань студентства щодо сутності сім'ї, соціальної ролі сім'янина, правил взаємодії з однолітками на засадах гендерної рівності та недискримінації (когнітивний критерій); опитувальної методики М. Єрміхіної, Р. Овчарової «Свідоме батьківство» для визначення рівня мотивації до створення сім'ї, прагнення створювати сімейні відносини та розвивати їх на гендерних засадах (мотиваційний критерій); методики Т. Лірі «Ідеальне батьківство» й анкети «Гендерні погляди» для аналізу реальних

вчинків, що співвідносяться з показниками когнітивної та емоційно-мотиваційної сфер особистості, гендерної обізнаності в контексті створення сім'ї, відтворення прогендерних стилів виховання (поведінковий критерій).

Виклад основного матеріалу. Деформація соціальних і моральних цінностей, що відбувається в останні роки, значно вплинула на уявлення молоді про шлюб, створення сім'ї та народження дітей. Сучасна молодь, з одного боку, досить рано починає статеве життя, яке часто буває непорядкованим, а з іншого – психологічно не готова до створення сім'ї та відповідального партнерства та батьківства. Молода сім'я є головним людським ресурсом для відтворення, збереження, покращення кількісного та якісного показника населення України, основним джерелом виховання та формування майбутніх громадян незалежної України. Саме тому сьогодні активно розробляється сімейна та молодіжна політика держави, яка визначає механізми соціального захисту і підтримки молоді сім'ї, сімейного виховання, формування усвідомленого та відповідального батьківства як умови для гармонійного розвитку дитини.

Відповідальна поведінка людини в родині – один із найбільш складних і мало розроблених феноменів сучасної науки, що складається з партнерства та батьківства. Відомо, що суть партнерських відносин у сім'ї полягає в тому, що партнери відкидають свої упередження та стереотипи щодо родинних відносин, намагаючись вирішувати усі конкретні питання, домовляючись про все на рівних, тоді як батьківство тлумачиться як процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей [2, с. 94]. Усвідомлене батьківство є найвищим рівнем батьківської компетентності, яка характеризується поєднанням когнітивно-чуттєвої та поведінкової системи [2, с. 22]. Посилаючись на О. Безпалько, можемо зазначити, що відповідальна батьківська позиція характеризується такими ознаками: адекватністю, гнучкістю, перспективністю [2, с. 47].

Гендерна рівність як умова відповідального партнерства та батьківства передбачає, що жінки та чоловіки разом будують стосунки, створюють родину, народжують і виховують дітей як «спільний проєкт», створений відповідно до власних потреб, маючи рівні можливості та права у родині. Такі рівні можливості для жінок і чоловіків, забезпечені на державному рівні, усвідомлені та сприйняті суспільством, мають бути визначені та зрозумілі для обох партнерів у шлюбі.

Задля встановлення стану сформованості у студентства відповідального партнерства і батьківства на засадах гендерної рівності у закладі вищої освіти було проведено емпіричне дослідження. Для дослідження ми обрали старших під-

літків – студентів і студенток Харківського коледжу, оскільки цей вік є переломним періодом у соціально-психологічному аспекті, коли в особистості активно формуються уявлення про майбутнє сімейне життя, народження та виховання дітей; особистість стає особливо чутливою до несприятливих чинників середовища, що можуть призвести до формування хибних уявлень і стереотипів про сімейне життя.

Діагностична робота проводилася у 2018–2019 навчальному році у Харківському коледжі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, де підготовка майбутніх фахівців здійснюється за 5 освітньо-професійними програмами: Початкова освіта, Дошкільна освіта, Середня освіта (Музичне мистецтво), Середня освіта (Фізична культура), Соціальна робота. В експерименті брали участь студенти з 1 по 3 курс, загальною кількістю 336 осіб, із якими була проведена фокус-група, заповнювалася анкета й обговорювалися питання стосовно сімейного життя, народження та виховання дітей. Також додатково обговорювалися питання, про які підлітки хотіли б дізнатися. До участі у фокус-групі було залучено 245 дівчат і 91 хлопець віком 15–18 років, у відсотковому відношенні: 15 років – 19,9%, 16 років – 24,4%, 17 років – 23,2%, 18 років – 32,5%.

Визначаючи стан сформованості у молоді відповідального партнерства і батьківства, враховували: специфіку виховання у родинах підлітків; наявність / відсутність дезорієнтованості у соціальному середовищі; структуру та зміст стереотипів щодо створення родини та виховання дітей; розуміння / нерозуміння матеріальної сторони життя, навички планування бюджету й економії, переважаність негативним поведінковим досвідом, цінностями та прикладами тощо.

Критеріями та показниками стану сформованості усвідомленого батьківства у студентської молоді визначено: когнітивний (сформованість знань, визначальних у розумінні сутності соціальної ролі батька / матері та відображених у певних гендерних судженнях, уявленнях, розумінні соціальної значущості сім'ї та потреби розвитку якостей, необхідних для успішного виконання ролі сім'янина), емоційно-мотиваційний (установку на поглиблення знань, умінь і навичок гендерної взаємодії партнерів у ході створення сім'ї та виховання дітей, емоційно-позитивне ставлення до сім'ї, мотивацію на її створення, ціннісні орієнтації у полі гендерної рівності та недискримінації тощо) та поведінковий (поведінку, уміння застосовувати на практиці отримані знання та навички, взаємодію з людьми на засадах гендерної рівності, рівень гендерної обізнаності у стосунках із людьми).

Критерії та показники, обґрунтовані на основі теоретичного аналізу та вивчення практичного

досвіду роботи в закладі вищої освіти, дали нам змогу визначити та схарактеризувати три рівні сформованості відповідального партнерства і батьківства у молоді: низький, середній, високий.

Узагальнені результати проведеної діагностики у підгрупах дівчат і хлопців зображені на рис. 1 і рис. 2.

Очевидно, що отримані результати є досить подібними у розподілених за гендерною ознакою підгрупах, хоча у хлопців рівень сформованості відповідального партнерства та батьківства загалом дещо нижчий.

Високий рівень сформованості відповідального партнерства і батьківства, що продемонстрували 22,4% опитаних дівчат і 19,8% хлопців, засвідчив розуміння ними соціальної значущості сім'ї у житті людини, наявність ґрунтовних знань про сутність і функціонування сім'ї, принципи гендерної рівності на засадах гендерної рівності; показав наявність в опитаних прагнення створювати сімейні стосунки на засадах гендерної рівності, адекватну оцінку себе і партнера; дотримання моральних норм, діалогового спілкування, конструктивних способів поведінки у взаєминах із представниками протилежної статі, інтересу до внутрішнього світу представників протилежної статі, їхніх бажань, прагнень, життєвих цілей. Опитані знали основні сімейні функції та мали практичні навички їх виконання, мали уявлення про сімейний бюджет і паритетний

розподіл грошей у сім'ї, відрізнялися значно меншою кількістю вкорінених у свідомості гендерних стереотипів і більш критичним ставленням до них.

33,6% дівчат і 35,2% хлопців, котрі виявили середній рівень сформованості відповідального партнерства і батьківства, показали знання про сутність сім'ї, способи її створення, але продемонстрували прихильність до традиційного функціонально-рольового навантаження у родині; висловили погляди на деякі принципи паритетної взаємодії між партнерами як на хибні; віддали перевагу авторитарним засадам взаємодії та спілкування між чоловіками та жінками; виявили намагання мінімізувати врахування інтересів, прагнень, бажань партнера, підкорити їх власним.

Низький рівень сформованості усвідомленого батьківства (44,0% дівчат, 45,0% хлопців) включає в себе хибний зміст обізнаності про виховання, відповідним чином позначаючись на характері взаємин із представниками протилежної статі; віддається перевага суворому дотриманню норм традиційної патріархальної сім'ї стосовно ролі чоловіка або вияв безвідповідального ставлення до сімейних стосунків; сім'я не становить особистої цінності. Виявляються незнання елементарних гендерних норм сімейного спілкування, психологічна неготовність до виконання сімейних функцій. Реальна поведінка визначається непослідовністю у діях і вчинках, нерідко – використанням гру-

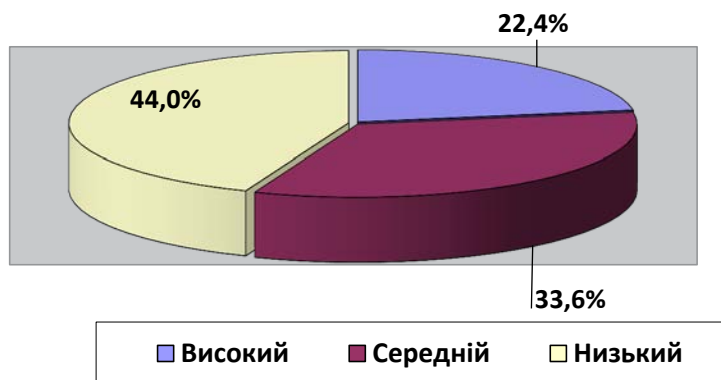

Рис. 1. Узагальнені результати діагностики сформованості відповідального партнерства і батьківства у респонденток

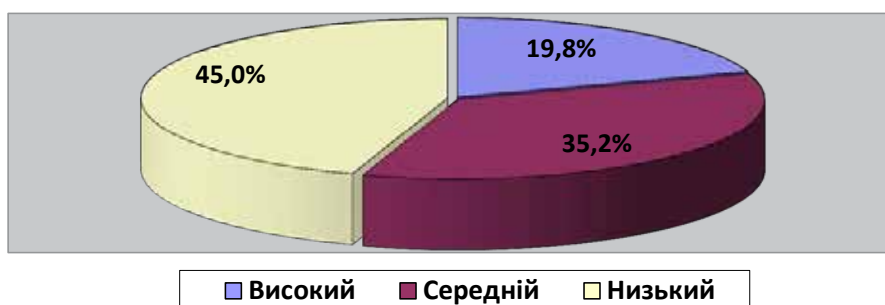

Рис. 2. Узагальнені результати діагностики сформованості відповідального партнерства і батьківства у респондентів

боців і нестриманістю у стосунках із дівчатами, жінками. Респондентам і респондентам, рівень сформованості відповідального партнерства та батьківства яких є низьким, притаманна велика кількість гендерних стереотипів, їхня взаємодія з партнерами по міжособистісній взаємодії далека від засад гендерної рівності.

Отже, спираючись на отримані узагальнені результати, можна зробити висновок, що сформованість відповідального партнерства і батьківства у молоді перебуває на переважно низькому рівні як у дівчат, так і у хлопців і потребує запровадження ефективних засобів гендерної освіти в освітній процес закладів вищої освіти, адже формування відповідального партнерства та батьківства може стати досить ефективним, тільки якщо воно базуватиметься на засадах гендерної рівності та недискримінації.

Сьогодні вченими [10, с. 135–136] розробляються шляхи та заходи щодо вдосконалення гендерного балансу у молодіжному середовищі, що можуть розглядатися нами як основа формування у молоді відповідального партнерства та батьківства. Це, зокрема: просвітницькі заходи серед молоді з підвищення гендерної обізнаності, зокрема з питань розвитку людей обох статей, врахування рівних можливостей для реалізації потреб людей молодіжного віку в освітньому процесі, професійній діяльності, сімейному житті; просвітницькі тренінги з підвищення рівня сімейної та батьківської культури; занять із гендерної обізнаності молоді з метою подолання гендерних стереотипів. Необхідно продовжувати процес збагачення змісту освіти майбутніх фахівців гендерною проблематикою, сприяти залученню молоді як суб'єктів гендерного виховання, активних волонтерів, здатних розповсюджувати гендерні ідеї в освітньому середовищі й у суспільстві загалом; створювати у закладі освіти умови для поєднання освіти та батьківських обов'язків тощо.

Суттєвим кроком на шляху формування відповідального партнерства та батьківства студентської молоді на засадах гендерної рівності є поповнення бібліотечних фондів, особливо в онлайн-доступі, сучасною літературою з гендерного виховання, встановлення гендерної рівності та недискримінації у суспільстві, орієнтованою на молодь, яка навчається. Це, зокрема, сучасні підручники з гендерної теорії, такі як «Гендер для медій» [3], створений для студентів бакалаврського рівня навчання соціальних і гуманітарних спеціальностей, де висвітлюються, зокрема, питання гендерної роботи (як ринок праці та хатня робота конструюють гендер), наводяться екскурси в історію гендерних стосунків, розкриваються питання гендерного конструювання в освіті.

Важливим інформаційним ресурсом для виховання сучасної молоді є наукові монографії, що

узагальнюють результати наукових розвідок різних наукових галузей, виконані у колі питань, дотичних до досліджуваної нами проблеми. Це, наприклад, науковий доробок Н. Островської [9] щодо вивчення соціально-педагогічної діяльності територіальної громади з формування усвідомленого батьківства або праця О. Стельник «Турбота як робота: материнство у фокусі соціології» [11], де запропоновано авторську концепцію материнства як соціальної практики, показано варіативність практик материнства в соціоісторичному вимірі тощо. Серед важливих здобутків сьогодення, якими має поповнюватися скарбниця викладача вищої школи, – методичні видання щодо гендерного виховання молоді, а саме: навчальний посібник для учнів 9–11 класів «Ми – різні, ми – рівні. Основи культури гендерної рівності загальноосвітніх навчальних закладів» [7], навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності «Ми – різні, ми – рівні» [8] тощо.

Необхідним для формування відповідального партнерства та батьківства студентської молоді є широка популяризація серед студентства сучасних доступних видань, розрахованих на широке коло читачів. Таких, як видана книга «Гендерне тяжіння» К. Левченко [6] або науково-популярне видання «Гендер іде» за загальною редакцією О. Андрусик, О. Маруценка, О. Масалітіної [4], де у зрозумілій і цікавій для молоді формі висвітлюються шлях і перспективи встановлення гендерної рівності в Україні, зокрема й у таких соціальних інститутах, як сім'я й освіта.

Відзначимо, що для майбутніх батьків необхідним є ознайомлення з дитячою бібліотекою, що пропонується сьогодні у напрямі виховання майбутнього покоління на засадах гендерної рівності та паритетності у розподілі обов'язків і прав у родині. Серед найновіших книг, корисних у цьому напрямі – книги К. Бабкіної та М. Левіна «Сила дівчат: маленькі історії великих вчинків» [1], Л. Денисенко «Майя та її мами» [5], книжкова серія «Це зробила вона» [13] і «Це теж зробила вона» [14] та багато інших.

Висновки. Вивчення проблеми формування відповідального партнерства і батьківства забезпечили такі узагальнення: проблема формування відповідального партнерства та батьківства в молоді є дуже гострою за умов розбудови суспільства гендерної рівності, тому потребує вжиття невідкладних дій із вироблення у молоді таких раціональних гендерних збалансованих характеристик, як розуміння сутності явища батьківства, особливостей усвідомленого батьківства, засвоєння цінностей сім'ї, знання стилів батьківської поведінки, усвідомлення батьківських функцій, розуміння етико-психологічних, економічних, педагогічних засад розвитку шлюбно-сімейних відносин у новітньому суспільстві тощо.

Формування відповідального партнерства та батьківства молоді на засадах гендерної рівності розуміється як цілеспрямована системна діяльність, яка передбачає створення спеціальних умов (збагачення відповідним контентом навчальних курсів, посилення виховної роботи, збагачення бібліотечного фонду тощо), що сприяють орієнтуванню когнітивної, емоційної та операційної складових частин партнерства та батьківства на ідеали гендерної рівності та недискримінації, а також виробленню особистісної позиції молоді щодо майбутнього партнерства і батьківства для створення сприятливих умов гармонійного розвитку дитини з використанням принципів і методів гендерного підходу.

Перспективним вважаємо розроблення комплексу технологій формування відповідального партнерства та батьківства на засадах гендерної рівності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабкіна К. Сила дівчат : маленькі історії великих вчинків. Київ : Книголав, 2018. 112 с.
2. Безпалько О.В. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : методичні матеріали для тренера. Київ : Наук. Світ, 2003. 107 с.
3. Гендер для медій : підручник / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Київ : Критика, 2013. 217 с.
4. Гендер їде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. Харків : Планета. Принт, 2018. 128 с.
5. Денисенко Л. Майя та її мами. Київ, 2016. 62 с.
6. Левченко К. Гендерне тяжіння. Харків : Фоліо, 2019. 189 с.
7. Ми – різні, ми – рівні. Основи культури гендерної рівності : навчальний посібник / за ред. О. Семиколеної. Київ : Ніка-Центр, 2010. 176 с.
8. Ми – різні, ми – рівні : навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності / за заг. ред. О. Семиколеної. Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 128 с.
9. Островська Н.О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства : монографія. Київ : Університет «Україна», 2017. 184 с.
10. Рассказова О.І., Чернецька Ю.І., Онпченко О.І. Гендерний аудит освітнього середовища педагогічного ВНЗ як інноваційна форма імплементації гендерного компонента у вищу освіту. *Гендерна парадигма освітнього простору*. 2015. Вип. 2. С. 123–136.
11. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології : монографія. Київ : Критика, 2017. 280 с.
12. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини: методичні матеріали / за заг. ред. Г.М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2004. 107 с.
13. Це зробила вона / за наук. ред. Д. Вортмана; за літ. ред. А. Процук. Київ : Видавництво, 2018. 104 с.
14. Це теж зробила вона / за наук. ред. Д. Вортмана; за літ. ред. А. Процук. Київ : Видавництво, 2018. 104 с.